

HODNOTENIE EFEKTÍVNOSTI OBCHODU S JABLKAMI V SLOVENSKEJ REPUBLIKE

EVALUATION OF THE EFFICIENCY OF APPLES TRADE

Regína Dúbravská, Daniela Kunová

Anotácia:

Pestovanie ovocia v podmienkach SR má dlhú tradíciu a svoje opodstatnenie. Príspevok je zameraný na analýzu efektívnosti obchodu s jablkami s použitím ukazovateľov čistého exportu, ukazovateľov komparatívnych výhod RCA , RCA_1 , RCA_2 , dovoznej a vývoznjej kilogramovej ceny, ukazovateľa výmenných relácií a koeficientu pokrytia dovozu vývozom.

Kľúčové slová:

jablká, import, export, ukazovatele efektívnosti obchodu, konkurencieschopnosť

Abstract:

The fruit cultivation in the conditions of Slovakia has a long time tradition. The paper concerns an analysis of the trade efficiency using the indicators of Net Export, RCA , RCA_1 , RCA_2 , Unit Export and Unit Import Price, Terms of Trade indicator and Covering Rate Ration.

Key words:

apples, import, export, trade efficiency indicators, competitiveness

ÚVOD

Efektívnosť realizácie zahranično-obchodných vzťahov súvisí so schopnosťou odvetvia obstať na svetových trhoch. Pod pojmom konkurencieschopnosť rozumieme schopnosť podnikov, odvetví, regiónov, či národov a národných celkov generovať relatívne vysokú úroveň príjmu za súčasného vystavenia sa zahraničnej konkurencii. Výhody možno získať v cene, v technológii, obchode, či v kvalite produkcie. Vysoko záporné saldo v hodnotovom aj kilogramovom vyjadrení v obchode s jablkami nabáda hľadať efektívnejšie cesty exportovania domácej produkcie.

CIEĽ A METÓDY

Príspevok je zameraný na analýzu efektívnosti obchodu s jablkami s použitím vybraných ukazovateľov. Cieľom príspevku je na základe kvantifikácie ukazovateľov (ukazovateľ čistého exportu, ukazovateľ komparatívnych výhod RCA , RCA_1 a RCA_2 a ukazovateľ dovozných, vývozných cien, ukazovateľ výmenných relácií, tzv. TT ukazovateľ koeficient pokrytia dovozu vývozom) zistiť vývoj v obchode a určiť determinanty negatívneho vývoja bilancie v obchode s jablkami. Sledovalo obdobie rokov 1998 až 2003.

Pri výpočte čistého exportu boli použité údaje zo Situačných a výhľadových správ vydávaných Výskumným ústavom ekonomiky poľnohospodárstva a potravinárstva v Bratislave. Pre výpočet RCA , RCA_1 a RCA_2 bola použitá štatistická databáza organizácie FAO. Jednotlivé ukazovatele boli kvantifikované s použitím nasledujúcich vzorcov:

$$\text{Čistý export (net export)} = P_{exp} * Q_{exp} - P_{imp} * Q_{imp}$$

$$\text{Ukazovateľ komparatívnych výhod RCA} = \ln [(x:m) / (X:M)]$$

Kde: x - vývoz komodity
m - dovoz komodity
X - celkový agropotravinársky vývoz krajiny
M - celkový agropotravinársky dovoz krajiny

Ak: **RCA > 0 - komparatívna výhoda**
RCA < 0 - komparatívna nevýhoda
RCA = 0 – nejde ani o komparatívnu výhodu, ani o nevýhodu

Kvantifikácia výsledku hodnoty výhodnosti však objektivizuje len národnú - obchodnú výhodnosť medzi komoditami.

Doterajšia komparatívna výhoda obchodu komodít (RCA) sa posúva z národnej do celosvetovej konkurenčnej schopnosti cez metodológiu ukazovateľa svetovej konkurencieschopnosti agrokomodít - index čistej obchodnej výkonnosti (RCA₂) a cenový index rastu konkurencieschopnosti (RCA₁):

$$\text{Index rastu konkurencieschopnosti RCA}_1 = \frac{X_{ij}}{X_i} \bigg/ \frac{X_{.j}}{X_{..}}$$

Kde: X_{ij} = export krajiny "i" v komoditnej skupine "j"
X_i = celkový export krajiny
X_{.j} = svetový export v komoditnej skupine "j"
X_{..} = celkový svetový export

Rovnicou sa porovnáva miera exportu určitej krajiny v danej komoditnej skupine s celkovým exportným podielom danej krajiny na celkovom svetovom exporte.

Ak RCA₁ > 1 odkrytá komparatívna výhoda

$$\text{Index čistej obchodnej výkonnosti RCA}_2 = \frac{(X_{ij} - M_{ij})}{(X_{ij} + M_{ij})}$$

Kde: X_{ij} = export krajiny "i" v komoditnej skupine "j"
M_{ij} = import krajiny "i" v komoditnej skupine "j"

Tento index (koeficient) sa využíva na zhodnotenie čistej obchodnej výkonnosti určitej krajiny. Hodnoty indexu sa pohybujú v rozpätí:

od -1, kedy neexistuje export (poukazuje na komparatívne nevýhody)
do +1, kedy neexistuje import (svedčí o odkrytých komparatívnych výhodách).

Ukazovateľ kilogramovej ceny exportu a kilogramovej ceny importu sa vypočíta ako *hodnota exportu (resp. importu) v SKK/množstvo exportu (resp. importu) v tonách*.

TT ukazovateľ (Terms of Trade)- ukazovateľ výmenných relácií hovorí, koľko korún exportu pripadá na korunu importu a vypočíta sa pomocou vzťahu $TT = \text{cena vývozu} / \text{cena dovozu}$.

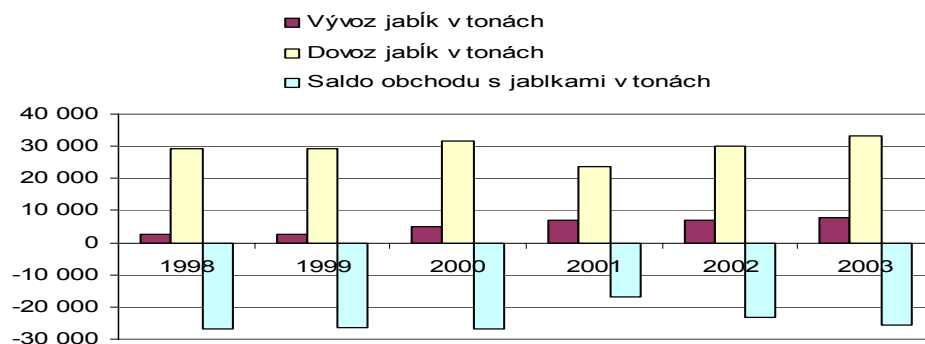
VÝSLEDKY A DISKUSIA

Jablká predstavujú podiel na exporte okolo 80 % z celkovej produkcie ovocia, na exporte čerstvého ovocia sa jablká podieľajú 30 % a na exporte 8. kapitoly Colného sadzobníka 18,5 %.

Spotreba jablák na Slovensku sa pohybuje do 70 000 ton ročne v priemere za sledované obdobie. Domáca priemerná produkcia jablák v produkčných sadoch sa pohybuje na úrovni 30 000 ton ročne, z čoho vyplýva, že v prípade jablák sa spotreba môže vykryť domácou

produkciou maximálne na 50 %. Zvyšok spotreby sa dopĺňa samozásobením zo záhrad, produkciou z extenzívnych sádov a importom. Približne 10 % z produkcie jablák SR aj vyváža. Teda pre plné pokrytie potreby jablák či už pre priamy konzum, alebo spracovateľský priemysel je Slovensko nútené dovážať. Za rok 2003 sa do SR doviezlo vyše 30 000 ton jablák, čo predstavuje viac ako 50 %-ný podiel na domácej produkcii.

Graf 1: Vývoj salda v obchode s jablkami v naturálnom vyjadrení

Zdroj: GÁLIK, VÚEPP [elektronická pošta]. Správa pre: Regína Dúbravská. 2004-11-21. Osobná komunikácia.

Z grafu 2 vyplýva, že SR z roka na rok zvyšuje objem exportu jablák v naturálnom vyjadrení. Saldo má v posledných troch rokoch rastúci trend. V hodnotovom vyjadrení má vývoj obchodu podobný priebeh.

Tabuľka 1: Vývoj čistého exportu jablák

Ukazovateľ	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Vývoz jablák v tis. SKK	12 636,10	16 325,84	16 394,80	30 068,96	24 340,37	47 930,62
Dovoz jablák v tis. SKK	304 655,21	417 529,45	372 151,89	286 876,14	306 991,94	355 350,48
Net export jablák v tis. SKK	-292 019,12	-401 203,61	-355 757,09	-256 807,17	-282 651,57	-307 419,86

Zdroj: GÁLIK, VÚEPP [elektronická pošta]. Správa pre: Regína Dúbravská. 2004-11-21. Osobná komunikácia.

Tento negatívny vývoj sa prejavuje aj na zhoršenom vývoji ukazovateľov komparatívnych výhod, ako vidieť v nasledujúcej tabuľke.

Tabuľka 2: Výpočet ukazovateľov komparatívnych výhod RCA, RCA₁ a RCA₂ v obchode s jablkami a porovnanie za obdobie rokov 1998- 2003

Ukazovateľ	1998	1999	2000	2001	2002	2003
SR						
RCA	-2,51311	-2,54519	-2,06229	-1,48301	-1,92830	-1,48254
RCA ₁	0,12690	0,14972	0,17768	0,25741	0,15583	0,28884
RCA ₂	-0,92081	-0,92433	-0,87793	-0,81077	-0,85306	-0,76231

Zdroj: www.faostat.fao.org/faostat/form?collection=Trade.CropsLivestockProducts&Domain=Trade&servlet=1&sbulk=0&version=ext&language=EN

Ukazovateľ komparatívnych výhod RCA počas celého sledovaného obdobia poukazuje na komparatívnu nevýhodu pre komoditu jablká.

Index rastu konkurencieschopnosti RCA₁ taktiež poukazuje na komparatívnu nevýhodu počas sledovaného obdobia.

Index čistej obchodnej výkonnosti RCA 2 dosahuje v sledovanom období hodnoty od -1, čo poukazuje na takmer neexistujúci export danej komodity, a teda konštatujeme komparatívnu nevýhodu.

Na prvý pohľad sa zdá, že obchod s jablkami je neefektívny. Pri hlbšej analýze však pozorujeme pozitívne trendy. A síce, pri výpočte reťazového indexu pri importe a exporte pozorujeme, že najdynamickejšie rastie práve hodnota exportu. Ak by sme zobrali do úvahy posledný reťazový index, teda predpoklad, že hodnota importu bude rásť o 15 % a hodnota exportu ročne o takmer 100 %, do piatich rokov by hodnota exportu prevýšila hodnotu importu.

Tabuľka 3: Vývoj obchodu s jablkami s použitím reťazového indexu

Ukazovateľ	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Reťazový index pri kilogramovom dovoze	–	0,99	1,09	0,75	1,26	1,11
Reťazový index pri hodnotovom dovoze	–	1,37	0,89	0,77	1,07	1,16
Reťazový index pri kilogramovom vývoze	–	1,11	1,86	1,38	0,99	1,12
Reťazový index pri hodnotovom vývoze	–	1,29	1,00	1,83	0,81	1,97

Zdroj: Colná štatistika + vlastné prepočty

Pre hodnotenie efektívnosti obchodu boli ďalej zvolené ukazovatele dovozných a vývozných kilogramových cien. Ich porovnávanie má význam z hľadiska zisťovania rozdielov plynúcich z odlišnej sortimentnej skladby, v prípade jablák ide o rozdiely plynúce z kvality a druhu odrôd. To potom ovplyvňuje výšku hodnoty dovozu, resp. vývozu.

V nasledujúcej tabuľke sa uvádzajú jednotkové ceny dovozu a vývozu v dolároch za tonu v SR a sú porovnávané so svetovými cenami jablák a s cenami jablák v EÚ 15.

Tabuľka 4: Porovnanie vývozných a dovozných cien jablák (v \$·t⁻¹) v SR, vo svete a v EÚ 15

Ukazovateľ	1998	1999	2000	2001	2002	2003
SR						
Vývozná cena jablák	145,82	145,53	92,96	89,80	77,88	169,57
Dovozná cena jablák	294,33	346,13	262,00	249,76	225,79	291,19
SVET						
Vývozná cena jablák	515,54	491,67	432,45	454,83	508,58	550,46
Dovozná cena jablák	603,33	581,66	517,10	552,21	570,00	640,71
EÚ 15						
Vývozná cena jablák	589,19	1474,30	464,36	527,58	603,75	703,52
Dovozná cena jablák	695,55	621,87	510,56	602,02	660,07	784,66

Zdroj: www.faostat.fao.org/faostat/form?collection=Trade.CropsLivestockProducts&Domain=Trade&servlet=1&sbulk=0&version=ext&language=EN

Z tabuľky vyplýva, že v priemere za sledované obdobie dosahuje SR vyššie dovozné a nižšie vývozné ceny (v niektorých rokoch dovozná cena predstavuje viac ako trojnásobok). Súvisí to faktom, že zatiaľ čo v importe dominujú konzumné jablká, na strane exportu sú to muštové jablká s nízkou cenou. Napríklad v roku 2003 prevažnú časť z objemu dovozu jablák na Slovensko tvorili práve konzumné jablká, ktorých cena je vysoká a preto aj hodnotovo dovoz týchto jablák tvoril podstatnú časť dovozu všetkých jablák. Muštové jablká v priemere za sledované obdobie rokov 1998-2003 tvoria približne 50 %-ný podiel na kilogramovom vyjadrení exportu (v roku 2003 tento podiel klesol na 20 %), hodnotovo je to však len 35 % (za rok 2003 11 %). Hodnota exportu slovenských jablák je teda ťahaná nie muštovými, ale konzumnými jablkami, respektíve spracovanými výrobkami s vyššou pridanou hodnotou. Tam treba vidieť aj potenciál pre budúci rast exportu.

Z tabuľky ďalej vyplýva, že vo svete a v EÚ je cena vyššia ako cena slovenských jabĺk. To je predpokladom cenovej konkurencieschopnosti slovenskej produkcie.

Ďalší ukazovateľ efektívnosti obchodu- *ukazovateľ TT*- dáva iný pohľad na tú istú skutočnosť. Kvantifikácia vzťahu *cena vývozu/ cena dovozu* je uvedená v tabuľke.

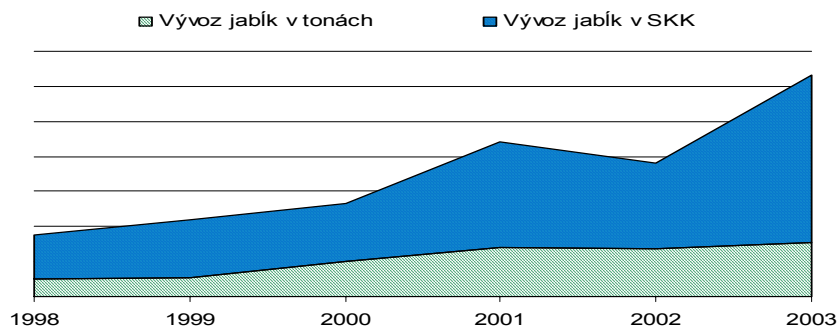
Tabuľka 5: Vývoj ukazovateľa výmenných relácií v rokoch 1998- 2003

Ukazovateľ	1998	1999	2000	2001	2002	2003
TT ukazovateľ	0,50	0,42	0,35	0,36	0,34	0,58

Zdroj: www.faostat.fao.org/faostat/form?collection=Trade.CropsLivestockProducts&Domain=Trade&servlet=1&sbulk=0&version=ext&language=EN

V priemere za sledované obdobie na Slovensku vieme korunu dovozu pokryť 43 haliermi vývozu. TT pri muštových jablkách vychádzal iba okolo 0,32, čo znovu poukazuje na skutočnosť, že slovenskí pestovatelia by mali orientovať svoje aktivity na produkciu kvalitných konzumných jabĺk, pretože export muštových nezabezpečí zhodnotenie vstupov. Nasledujúci graf zobrazuje dynamiku rastu hodnoty exportu jabĺk.

Graf 2: Hodnotové a naturálne vyjadrenie importu jabĺk

Zdroj: GÁLIK, VÚEPP [elektronická pošta]. Správa pre: Regína Dúbravská. 2004-11-21. Osobná komunikácia.

Tabuľka 6: Koeficient pokrytia dovozu vývozom

Ukazovateľ za SR	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Trade covering ratio v %	4,15	3,91	4,41	10,48	7,93	13,49

Zdroj: GÁLIK, VÚEPP [elektronická pošta]. Správa pre: Regína Dúbravská. 2004-11-21. Osobná komunikácia.

Posledná tabuľka len potvrdzuje pozitívny trend vo vývoji obchodu s jablkami, pretože hodnota dovozu vyjadrená ako percentuálny podiel na hodnote dovozu za posledný rok vzrástla (z roku 2002 na rok 2003 sa takmer zdvojnásobila) a bolo to spôsobené práve znížením exportu muštových jabĺk s nízkou pridanou hodnotou a nárastom exportu konzumných jabĺk (napríklad hodnota exportu odrody Golden Delicious v roku 2003 predstavovala viac ako 8- násobok hodnoty exportu roku 1998, v kilogramovom vyjadrení exportu došlo pri tejto odrode k 4- násobnému rastu).

ZÁVER

Schopnosť vypěstovať ešte neznamená schopnosť realizovať túto produkciu na zahraničnom trhu. Ukazovateľ komparatívnych výhod - RCA preukázal, že SR nemá v obchode s jablkami komparatívne výhody. Dlhodobu dosahuje záporné saldo aj v naturálnom, aj v hodnotovom vyjadrení. Treba si ale všímať najnovšie trendy vo vývoji obchodu s jablkami, ktoré považujeme za pozitívne. Dokladujú to výpočty ukazovateľa výmenných relácií a výpočet koeficientu pokrytia dovozu vývozom. Nízka cena jabĺk

v porovnaní so svetovou a európskou cenou dáva predpoklady pre cenovú konkurencieschopnosť.

Pokiaľ sa zachová trend pozitívneho vývoja a pokiaľ slovenskí pestovatelia využijú produkčný potenciál, ktorý SR pre pestovanie ovocia mierneho pásma má, budeme môcť využívať výhody aj v obchode s jablkami.

Literatúra

Fašung, P. 2004. Vyhľadávanie dohodových konkurenčných výhod ekonomiky Slovenska. In: Zborník referátov a diskusných príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou Odboru Ekonomiky a manažmentu Slovenskej akadémie pôdohospodárskych vied (11.-12.11.2004) „Aktivovanie zdrojov trvalo udržateľného rozvoja národného hospodárstva Slovenskej republiky a v krajinách EÚ. ISBN: 80-89162-10-X

Chrzanová, S. 2004. Vplyv rozšírenia EÚ na formovanie agroobchodu SR. In: Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie: Medzinárodné vedecké dni 2004: „Európska integrácia- výzva pre Slovensko“ (20.- 21. 5. 2004 v Nitre) SPU Nitra, 2004. ISBN: 80-8069-356-0 (CD nosič), ISBN: 80-8069-355-2 (zborník anotácií).

www.faostat.fao.org/faostat/form?collection=Trade.CropsLivestockProducts&Domain=Trade&servlet=1&hasbulk=0&version=ext&language=EN

Kontaktná adresa:

Ing. Regína Dúbravská, SPU Nitra, Fakulta ekonomiky a manažmentu, Katedra ekonomiky, Slovenská Republika, +421376508585, dubrika@yahoo.com

Ing. Daniela Kunová, SPU Nitra, Fakulta ekonomiky a manažmentu, Katedra ekonomiky, Slovenská Republika, +421376508585, danielocka111@yahoo.com